

Enric Benavent

L'atenció a les persones vulnerables en el budisme

Recepció: 25-06-2018 / Acceptació: 19-09-2018

Resum

L'article recull una entrevista a Pepe Apon-te, que va iniciar-se en el budisme fa gairebé quaranta anys, molt als inicis que aquesta religió es fes present al nostre país. Practica el budisme en el marc de l'escola Nyingma del budisme tibetà. Des de 2015 és el president de la Coordinadora Catalana d'Entitats Budistes (CCEB). Abans d'iniciar la conversa compartim la presentació del budisme que fa la mateixa Coordinadora Catalana d'Entitats Budistes.

Paraules clau

Diversitat religiosa, Cohesió social, Budisme, Acció social

La atención a las personas vulnerables en el budismo

El artículo recoge una entrevista a Pepe Apon-te, quien se inició en el budismo hace casi cuarenta años, muy al principio de que esta religión se hiciera presente en nuestro país. Practica el budismo en el marco de la escuela Nyingma del budismo tibetano. Desde 2015 es el presidente de la Coordinadora Catalana de Entidades Budistas (CCEB). Antes de iniciar la conversación compartimos la presentación del budismo que hace la propia Coordinadora Catalana de Entidades Budistas.

Palabras clave

Diversidad religiosa, Cohesión social, Budismo, Acción social

Attention to Vulnerable Persons in Buddhism

The article takes the form of an interview with Pepe Apon-te, who was initiated into Buddhism almost forty years ago, when the religion first began to be a significant presence in this country. Pepe, who practices within the framework of the Nyingma school of Tibetan Buddhism, has been the chair of the Catalan Coordinating Committee of Buddhist Entities (CCEB) since 2015. The conversation proper is prefaced by the CCEB's introduction to Buddhism.

Keywords

Religious diversity, Social cohesion, Buddhism, Social action

Com citar aquest article:

Benavent Vallès, Enric (2018).

L'atenció a les persones vulnerables en el budisme.

Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa, 69, 149-157

ISSN 2339-6954

“Estem construint una nova consciència que cada vegada posa més èmfasi en el reconeixement de l’altre.”

Entrevista a Pepe Aponte, budista

Pepe Aponte va iniciar-se en el budisme fa gairebé quaranta anys, molt als inicis que aquesta religió es fes present al nostre país. Practica el budisme en el marc de l’escola Nyingma del budisme tibetà. Des de 2015 és el president de la Coordinadora Catalana d’Entitats Budistes (CCEB).

Abans d’iniciar la conversa compartim la presentació del budisme que fa la mateixa Coordinadora Catalana d’Entitats Budistes.

El budisme¹

Podem resumir el camí budista en els denominats tres ensinistraments superiors, que consisteixen en la pràctica integrada de l’ètica, la meditació i la saviesa

El budisme neix fa uns dos mil sis-cents anys a l’Índia dels ensenyaments de Siddharta Gautama, conegut com a Buda Sakyamuni, el savi dels sakyas. Un buda no és un déu o divinitat, però tampoc un ésser humà corrent. Segons el budisme, tots els éssers tenen una naturalesa búdica, una naturalesa essencial de claredat i harmonia, ara enfosquida per actituds i emocions ofuscades i insanes com l’aferrament, l’egoisme o l’egocentrisme, que són la causa de la infelicitat i el patiment. Però en reconèixer i alliberar aquella naturalesa s’aconsegueix la cessació del patiment –un alliberament anomenat Nirvana– i finalment el Despertar o Bodhi, la plena harmonia de l’ésser, també anomenada Il·luminació. Així doncs, són budes aquells que han aconseguit l’estat despert, i tots els éssers tenen aquesta potencialitat. D’acord amb aquest coneixement i basat en la seva pròpia experiència, el buda històric Sakyamuni, en la seva determinació interior per enfrontar les realitats de la vida com són el naixement, la vellesa, la malaltia i la mort, va ensenyar un camí no dogmàtic d’alliberament personal i universal, que constitueix la base del budisme. Buda va dir:

“¡Escolteu monjos i savis! Com l’orfebre analitza l’or per comprovar-ne la puresa, tallant-lo, raspant-lo i fonent-lo, així haureu d’analitzar les meves paraules i no acceptar-les només per respecte a mi”.

Podem resumir el camí budista en els denominats tres ensinistraments superiors, que consisteixen en la pràctica integrada de l’ètica, la meditació i la saviesa. En paraules del mateix Buda:

“No cometre mai cap acció perjudicial, acumular una fortuna en virtut, dominar completament la pròpia ment. Aquest és l’ensenyament del Buda”.

La difusió del budisme

A la mort del Buda, els seus ensenyaments i seguidors es van expandir i el budisme es va estendre per tot l'Índia, on va aconseguir la seva màxima esplendor al segle VII dC i fins al segle XIII, quan gairebé va desaparèixer del subcontinent indi i va quedar relegat al nord. Tanmateix, això va contribuir a la seva expansió per diferents països i cultures d'Orient, on es va fusionar amb les cultures autòctones però mantenint els seus fonaments essencials.

Al Sud-est Asiàtic es va establir primer a Ceilan (actual Sri Lanka) al segle III aC, des d'on va passar a Birmània i a Tailàndia, Laos, Kamputxea o l'Illa de Java. En aquestes cultures es van establir i preservar especialment les escoles theravades, que practiquen un camí d'alliberament personal.

Pel nord, el budisme es va expandir pels actuals Pakistan, Afganistan, fins a l'Àsia Central; al Nepal, Bhutan, Sikkim, Ladakh i al Tibet, d'on passaria a Mongòlia i la cultura Buriata de Rússia; i a la Xina, des d'on arribaria al Japó i a Corea, i d'aquí al Vietnam. En totes aquestes cultures es van establir principalment escoles budistes mahayanes, que practiquen un budisme universalista que aspira a aconseguir el benestar de tots els éssers. El budisme vajrayana i el dzogchen, lligats fonamentalment al Tibet, ensenyen tècniques basades en la transmutació i l'alliberament espontani.

El primer contacte del budisme amb una cultura occidental va tenir lloc uns cinc-cents anys després de la mort del Buda, en la denominada cultura de Ghandara, que va prosperar entre els actuals Pakistan i Afganistan, i on els grecs bactrians, descendents d'Alexandre el Gran, havien adoptat el budisme. Aquesta fusió del budisme amb l'hel·lenisme va donar lloc a una fecunda cultura que, entre altres aportacions, va iniciar la tradició de representar el Buda en forma humana –fins aleshores no es feia–, utilitzant el cànon artístic hel·lènic.

Posteriorment, els contactes d'Occident amb el budisme van ser aïllats i esporàdics, principalment a través de viatgers i comerciants de la ruta de la seda, i més tard a través de missioners cristians, però sense que contribuïssin a un intercanvi de pensament. En temps més recents, van ser els països amb colònies a Orient, com la Gran Bretanya, França o Rússia, els que van mantenir el contacte amb cultures budistes, despertant l'interès de reconeguts pensadors o artistes. Al segle XIX es constata l'existència de budistes occidentals en diversos països europeus, algun amb l'ordenació de monjo, i al segle XX ja s'estudia la filosofia i pràctica del budisme en universitats d'aquests països.

A l'Estat espanyol, i concretament als Països catalans, els primers contactes estables amb el budisme tenen lloc en ple segle XX. Un desconeixement potser motivat pel fet de no tenir pràcticament interessos a Orient i diri-

gir la mirada sobretot cap a Amèrica i l'Àfrica. En la dècada dels setanta s'estableixen els primers contactes permanents amb mestres budistes, arran dels quals neix una primera generació de budistes autòctons i s'estableixen els primers centres budistes al nostre país. Des d'aleshores i en aquests ja més de trenta anys, l'interès creixent pel budisme, com a filosofia o religió i també com a forma de vida o camí d'autorealització, ha fet que hagi anat creixent el nombre de budistes i simpatitzants, i que s'hagin establert comunitats, entitats i centres budistes de les seves diferents escoles i tradicions, amb una presència cada vegada més gran en la nostra societat. De tot això en dona fe el reconeixement per part de l'Estat espanyol, l'any 2007, del seu notori arrelament en la nostra societat.

Pepe, gràcies per compartir amb nosaltres la teva experiència com a budista. Ens interessa conversar sobre l'acció social, sobre com afrontar aquesta tasca d'acompanyar les persones vulnerables. Què vol dir ser vulnerable, des de la perspectiva budista?

Des de la perspectiva budista la vulnerabilitat s'ha d'entendre a dos nivells: un nivell relatiu i un d'absolut. A nivell relatiu els vulnerables són els qui estan mancats de recursos per viure, els qui estan desorientats, els pobres. Des d'un punt de vista absolut, més enllà del que salta a la vista, això és diferent, aquí no hi ha distinció de classes socials. Una persona pot tenir molt d'èxit i ser molt vulnerable, no econòmicament o emocionalment, sinó vulnerable respecte als seus propis verins.

En el budisme posem molt d'èmfasi en les emocions conflictives, que és un aspecte enfosquit de les emocions positives. Parlem de la ignorància, més ben dit, la manca de saviesa o el desconeixement de la naturalesa real de les coses i de la pròpia persona, també l'odi, el desig, l'arrogància i la gelosia. Aquestes són les cinc principals emocions conflictives.

La infelicitat que és resultat d'aquesta vulnerabilitat ve del fet que estàs absolutament a mercè de les teves emocions conflictives, normalment per desconeixement o per ignorància. Aquí hi ha una gran feina a fer, que és molt diferent a les altres feines d'acció social, tal com tradicionalment les entenem: obres socials, l'ajuda social, per exemple, Càritas (que és un gran exemple de la religió catòlica que ajuda a sobreviure a tanta gent pobre).

És a dir, us proposeu tenir cura de la vulnerabilitat interior de la persona...

Sí, la base dels primers ensenyaments del Buda històric és precisament això. Les quatre nobles veritats es poden considerar com un diagnòstic mèdic: primer hi ha d'haver un reconeixement per part del malalt que alguna cosa passa i que cal anar al metge, qui tot seguit li reconeix la malaltia i li diu quines són les causes. La primera noble veritat és l'afirmació que existeix el patiment, tot i que seria més adequat dir-ne insatisfacció. La segona és la

constatació que la insatisfacció té una causa. La tercera noble veritat ens diu que hi ha un remei i que s'ha de buscar. La quarta noble veritat ens assenyala quin és el remei, que és l'òctuple noble sender, és a dir, vuit actituds davant la vida.

La idea de patiment o insatisfacció forma part del nucli del budisme...

Exacte, el concepte de patiment ja està en els ensenyaments del Buda històric. Després hi ha hagut evolucions. Uns quants segles després aparegué un moviment anomenat Mahayana que no posava tant d'èmfasi en el sofriment i les seves causes, sinó que deia que la qualitat fonamental per ser un bon budista i per arribar a l'alliberament és la del Bodhisattva, que és qui anteposa la felicitat o la salvació dels altres a la pròpia.

Per al Buda històric el sofriment no era el sofriment social sinó aquell produït per la ignorància o la confusió que no et permet estar en pau amb tu mateix i que t'oculta la teva pròpia naturalesa veritable.

El que passa és que, com que avui en dia el tema del patiment social s'ha fet tan visible i és tan important en xifres, el budisme actual a Occident ha hagut de posicionar-se, però en els seus orígens el budisme s'ha preocupat per combatre la ignorància de la naturalesa humana i dels fenòmens en general de l'univers. Reconèixer que tenim un patiment, una insatisfacció i posar-se a treballar-hi de valent per eradicar-la. Per això es practica la meditació, per eliminar aquelles capes d'ignorància i de foscor que no ens permeten veure la lluminositat de la nostra essència, és a dir, adquirir saviesa. Això ha estat sempre el *leit motiv* de la pràctica budista que ha donat com a resultat una pràctica individual o en grups, per afinitats.

Vist així, la pràctica budista és un camí de comprensió profunda i evolució personal. Vas sabent que ets un bon budista si veus que t'estàs tornant més amorós vers els altres, més hospitalari, més compassiu, més empàtic. De mica en mica comences a comprendre aquestes paraules que els mestres et van repetint sempre. Deixen de ser paraules per esdevenir realitats viscudes, experiències.

La pràctica budista és un camí de comprensió profunda i evolució personal

Ja que parles d'hospitalitat, com explicaries aquest concepte des del budisme?

Mira, per respondre aquesta pregunta faré servir un text que recentment vam presentar en una celebració interreligiosa dedicada a persones emigrants i refugiades: "Tot i que l'acció social tal com l'entenem avui dia no era la principal preocupació del budisme, les diverses tradicions budistes sí que entenien i incorporaven l'hospitalitat com un dels valors més importants i fonamentals en la seva concepció de l'existència dels éssers humans. El Buda va mostrar i assenyalar en els seus ensenyaments el patiment dels éssers humans, el seu origen i les seves causes. El budisme promou els valors de

la bondat incondicional i la compassió vers tots els éssers i en especial cap a aquells que per diverses circumstàncies presenten situacions de vulnerabilitat i de patiment.

Buda va mostrar-nos el camí de l'amor i de la compassió vers els éssers que senten i de la relació d'interdependència per la qual estem tots entrelaçats. Tots els éssers, amb independència de la seva condició, desitgen ser feliços i fugir del patiment. A més, el seu dret de superar el patiment i ser feliços és igual que el meu. Reconèixer això ens permet desenvolupar l'empatia i podem sentir-nos propers a ells. Ja que tots compartim una idèntica necessitat d'amor, és possible sentir que qualsevol persona que trobem, en qualsevol circumstància, és un germà o una germana.

La compassió és el desig profund d'alleujar el patiment, permetent sentir la situació de l'altre ésser com si fos pròpia

La compassió és el desig profund d'alleujar el patiment, permetent sentir la situació de l'altre ésser com si fos pròpia. De la compassió neix la saviesa, la qual porta a copsar el principi de la interdependència, tots depenem els uns dels altres, i fa prendre consciència que tots estem vinculats i que, al darrere del foraster, del migrant, hom s'hi vegi a si mateix. L'hospitalitat és un canvi del "jo" pels "altres". És adonar-se'n de l'alteritat, de la interdependència i que tot i tots estem interrelacionats. Per això cal transformar la nostra ment, cal un canvi, una transformació interior. És un avançar en una dimensió espiritual, transformar-ho en una experiència i no pas en una creença. I això no pot quedar en un mer desig, ha de ser un treball diari on allò individual i allò social s'equilibren i es retroalimenten mútuament".²

Des de fora sembla que el budisme és una religió de pràctica individual, això és així?

Tot això que acabem de parlar és el que els mestres ens expliquen sempre, però com que el budisme entre nosaltres va començar fa tot just uns seixanta anys i és molt incipient, les coses aquí van molt a poc a poc. Per l'experiència que jo tinc en la meva pràctica budista els principiants prefereixen fer una pràctica individual, a casa seva en un espai pur, protegit, no contaminat, que procuren mantenir sense intrusions o emocions. Això genera una tendència a tancar-se a practicar sol un espai propi. A mesura que s'avança en la pràctica la gent es fa conscient que és important la pràctica en grup perquè s'aprèn a treballar les emocions pròpies en la interacció amb els altres, raó per la qual cada vegada és més habitual la pràctica del budisme en grup, en comunitat.

Després d'aquesta etapa de pràctica en grups, de vegades molt tancats i quasi sense conèixer-se els uns als altres, està arribant una nova etapa, que és la de coordinar-se. Així neix a casa nostra la Coordinadora Catalana d'Entitats Budistes³. Tota l'evolució ens ha portat fins aquí, d'una manera natural.

A la Coordinadora organitzem esdeveniments com el Vesak, que és el naixement, il·luminació i paranirvana del Buda Sakyamuni, i ho celebrem amb

una cerimònia conjunta i solemne de tots els centres budistes associats i públic assistent. Ho fem a finals de maig, seguint la indicació de l'ONU per tal d'unificar les diferents tradicions budistes en una sola data. Això fa que els diferents centres budistes es coneguin i es relacionin. Un altre acte que fem anualment són les Jornades de Budisme a Catalunya, normalment cap al desembre, i cada any amb un eix temàtic propi. També depenent de les capacitats i recursos que tenim, organitzem xerrades, diàlegs i encontres amb altres religions. Volem consolidar aquest espai de reconeixement entre les diferents entitats budistes perquè ens ajuda a sortir de les nostres llars o centres i mirar cap enfora i així comencem a aplicar el que diem "budisme en acció".

Així doncs, podem dir que el budisme que coneixem aquí a Occident està implicant-se en l'acció social?

Hi ha hagut algunes poques iniciatives com ara menjadors socials, on alguns grups de budistes preparen entrepans i els porten a diferents punts de la ciutat. També participem en espais de diàleg interreligiós en el GTER⁴, on ens proposem iniciatives de caire social. Ens estem estrenant a mirar cap enfora i portar tota l'ajuda que puguem per donar suport a la vulnerabilitat d'aquell primer nivell relatiu de què parlàvem.

També tenim una associació, que es diu Anitya (transitorietat), que va sorgir d'una de les jornades anuals, dedicada a l'acompanyament en els trànsits vitals, la malaltia i la mort des de la presència desperta. Estan treballant molt i es connecten amb moviments no budistes interessats en tot el que fa referència a les cures pal·liatives i als processos de mort i pèrdues significatives i doloroses.

Tot plegat són iniciatives que van confluint ja sigui des del cristianisme o des d'altres confessions religioses i també des del budisme perquè quan obres els ulls i deixes de mirar-te a tu mateix i a la teva evolució espiritual t'adones que aquesta no està separada de l'atenció als altres i del reconeixement de l'altre.

Tu creus que aquesta línia que comentes, de participar en actes d'ajuda o solidaritat, és fruit de la implantació del budisme a Occident, en societats on els valors de fraternitat o de solidaritat ja formaven part del seu marc cultural?

De fet això de sortir a buscar l'altre ja forma part del budisme, com hem vist. Aquests grans conceptes de solidaritat en el budisme ja hi són, de fet el budisme ha començat per aquí. El que passa és que el Buda Sakyamuni ho enfocava més cap a l'alliberament individual, perquè per ajudar l'altre a sortir de la seva ignorància o desconeixement de la realitat última i de la pròpia naturalesa (carència que tothom pot tenir) has d'haver assolit un nivell d'evolució espiritual tu mateix. Aquest ha estat l'origen del budisme, combatre aquesta ignorància per aconseguir l'alliberament definitiu del sofriment, la felicitat definitiva.

Així ho veiem en la història del Buda, que era el fill d'un rei que tenia tot el que volia però això no el satisfieia, perquè va tenir una clara comprensió que tot era impermanent. Per això va voler sortir del palau, deixar-ho tot enrere i portar una vida d'asceta, i sense res, se'n va anar a buscar allò que és permanent i absolut. Després de passar diverses experiències ho va trobar i va voler comunicar-ho. El patiment dels altres el portava a ajudar-los a alliberar-se de la pròpia ignorància, de les causes del sofriment, no del sofriment en ell mateix sinó de les causes.

Tenim una imatge del budisme com una religió de replegament en un mateix. Aquesta imatge que ens transmet d'un budisme obert als altres trenca amb aquest estereotip.

Hi ha la tendència a participar cada vegada més en actes de solidaritat, juntament amb altres confessions religioses. Hi ha un canvi de consciència, un canvi de paradigma

Seguint en la línia de l'atenció a l'altre, en el budisme primigeni hi ha un concepte clau que s'anomena les "quatre alegries" o els "quatre incomensurables", que són quatre actituds que tot bon budista ha de practicar: l'amor universal, és a dir, estimar l'altre incondicionalment sense etiquetes; la compassió, entesa no només com donar almoïna, sinó com ajudar l'altre a alliberar-se de les causes del sofriment, que són la ignorància i tots els verins que hem comentat; alegrar-te del bé de l'altre, que a l'altre li vagi bé; i l'equanimitat, no fer diferències entre les persones, tots som iguals. En l'alliberament de les causes del sofriment és on històricament el budisme ha incidit més, i ajudar a alliberar les causes del sofriment dels altres passa perquè ens alliberem primer nosaltres de les causes del nostre propi sofriment. Si mirem què està passant ara i aquí, entre nosaltres, hi ha la tendència a participar cada vegada més en actes de solidaritat, juntament amb altres confessions religioses. Hi ha un canvi de consciència, un canvi de paradigma. Els budistes no tenim grans recursos, no som com l'Església catòlica, que té grans assignacions econòmiques, partim del que cadascú de nosaltres pot aportar i d'alguns espònsors i petites donacions. Molts diners de les comunitats d'aquí se'n van a ajudar a guarderies, camps de refugiats, apadrinaments o altres necessitats dels monjos del Nepal, l'Índia o altres assentaments budistes. Estem construint una nova consciència que cada vegada posa més èmfasi en el reconeixement de l'altre. Posar-se en el lloc de l'altre, acceptar la diversitat. Això és un procés lent, canviar les consciències es fa a poc a poc. Per socórrer l'altre, també materialment, primer has d'entendre'l, acceptar, per exemple, que un immigrant pot ser una riquesa per a nosaltres.

Estem davant d'un incipient canvi de consciència, que donarà els seus fruits quan tinguem més recursos, quan creixi la consciència que l'ajuda material a l'altre és necessària i quan es puguin posar dempeus mecanismes socials per canalitzar aquesta ajuda.

Enric Benavent Vallès
 Professor d'Antropologia
 Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés
 Universitat Ramon Llull
 ebenavent@peretarres.org

-
- 1 Introducció al budisme extreta de la Coordinadora Catalana d'Entitats Budistes.
<https://www.ccebudistes.org/>
 - 2 Aquest paràgraf sobre l'hospitalitat està extret del text escrit per Andreu Estany, vocal de junta de la CCEB, que es va presentar a la "Celebració interreligiosa i interconviccional en solidaritat amb les persones que migren i les que cerquen refugi", el 18 de juny de 2018 als Escolapis de la Ronda Sant Pau, Barcelona.
 - 3 <https://www.ccebudistes.org/>
 - 4 Grup de treball estable sobre les religions: <http://www.grupdereligions.org/>
-